

CAPUT VII

I.—*Quid necesse est homini, majora se quaerere, cum ignoret quid conducat illi in vita sua, numero dierum peregrinationis suae, et tempore quo velut umbra praeterit?*

Hebraea, ad verbum: QUID AMPLIUS HOMINI, aut quid praestantius HOMINI; idque Paraphrasis Chaldaica et nonnulli hebrei codices cum superioribus conjungunt, et ad finem superioris capituli pertinent. Nam Paraphrastes sic: ETENIM MULTAE RES SUNT, QUAE MULTIPLICANT VANITATEM IN HOC MUNDO. QUAE ADDICTIO EST VIRO, QUI STUDUERIT IN EIS? Sed quoniam nostra editio atque etiam Septuaginta Interpretum versio ab his verbis initium faciunt septimi capituli, quasi in eis novae sententiae initium sit, ita ea interpretetur. Quod hebraice est: QUID AMPLIUS HOMINI, et quod similiter Septuaginta totidem verbis verterunt: Τι περιττόν τῷ ἀλφρόπῳ, QUID SUPEREST, AUT QUID RESTAT HOMINI, noster interpres ad ea, quae sequuntur, respiciens, scilicet: CUM IGNORET QUID CONDUCAT ILLI IN VITA SUA, apte et vere, sententiam magis quam verba sequutus, ita convertit: QUID NECESSE EST HOMINI MAJORA SE QUAERERE. Quasi dicat: Cum ignoret homo quid sibi utile atque conducens sit, quod certe ipsi deberet esse notissimum, quid praestantius illi? id est, cur quae praestantiora illo sunt, et quae ipsius captum superant, curiosus pervestigabit? Quale est, quod anicula quaedam Thaleti dixisse fertur, qui, cum in coelum spectaret, in foveam incidit, scilicet: coeli notitiam jactare, et ea, quae ante pedes erant, non vidisse. Dixit, autem, hic ista Salomon, ut transitionem faciat ad ea, quae jam dicturus est, et ut ad ea attentiores

nos reddat. Nam, uti diximus, a principio propositum Salomonis est, hoc libro docere, quis sit ultimus finis humanae vitae et summum hominis bonum. Ac primo, quo id doceret, ea, quae homines pro summis bonis habent, divitias, honores, voluptates, docuit esse vana, id est, refutavit errores et falsas opiniones hominum de hac re; quod et Aristoteles fecit in Ethicorum. Nunc, quoniam jam parat ipsam vim boni patetfacere et doctrinam veri tradere hominibus, quo eam libenter accipiant eique promptius acquiescent, docet, primo, eam esse hominis inscitiam, ut hoc ipsum, quod ipsi tam est necessarium, per se cognoscere non possit: ut hoc cum consideraverit, suo iudicio diffidat et ejus rei doctrinam a Deo petendam putet; atque, adeo, quae hic hominibus a Salomone hac de re traduntur, non tam a Salomone, quam a Deo tradi credant, eaque, ut a Deo sibi tradita, conservent. Dicit, itaque: QUID NECESSE EST HOMINI MAJORA SE QUAERERE, CUM IGNORET QUID CONDUCAT ILLI? quasi dicat: Cur homo se efferre inaniter audent, cum ut ex his, quae diximus, constat, tam miser et ignarus sit, ut quid ipsi conducat, quid sit ejus bonum, nesciat et ignoret, et ex ignoratione mala pro bonis quaerat? NUMERO, inquit, DIERUM PEREGRINATIONIS SUAE, ET TEMPORE, QUO VELUT UMBRA PRAETERIT.—Vere hujus vitae spatium peregrinationem et umbram appellavit. Peregrinationem, primo, quia in motu perpetuo consistit, et, ut Orator dixit, volat aetas. Secundo, quia nihil hic possidetur non amittendum, et ut peregrini in diem vivamus, ut Paulus inquit (*Heb.*, XIII): *Non habemus hic civitatem manentem, sed futuram inquirimus.* Cujus rei consideratio nos ad sobrietatem incitare debet et ad contemptum istarum rerum. Unde dicebat Petrus (1, c. II): *Obsecro eos, fratres, tanquam advenas et peregrinos, abstinere a carnalibus desideriis, id est, quia hospites et peregrini estis, idcirco ab his desideriis vos abstinere debetis.* Qualis, enim, esset qui, iter agens, itineris cura deposita, desidereret sub arboribus, viae obli-

tus? Umbras etiam comparatur hic nostra vita; primum, propter instabilitatem et fugam, nam nunquam in eodem statu consistit, et citissime evanescit, ut dicitur in illo (i Paral., xxix): *Dies nostri quasi umbra super terram, et nulla est mora, et in psalmo (cii): Dies nostri sicut umbra declinaverunt.* Deinde, comparatur umbras, quoniam umbra, cum appareat esse corpus solidum, tamen non est nisi illius quedam imperfecta et inanis imago: sic haec vita nihil solidae laetitiae atque boni habet, sed inanem quamdam imaginem. Tandem, quia umbra cum maxime crevit, tum maxime vicina est ut esse desinat: sic hujus vitae felicitas, cum ad summum pervenit, tunc est maxime propinqua ad id, ut intereat. Sequitur:

AUT QUIS EI POTERIT INDICARE, QUID POST EUM SUB SOLE FUTURUM SIT? Neque, inquit, scit homo, quid sibi conductur in praesenti, neque quid sit illi eventurum in futurum; vel post hanc vitam, vel in hac ipsa vita nescit quid crastina dies illi allatura sit, aut quem sint exitum sua consilia habitura. Assequi, autem, ista homines non posse dicit, suo ipsorum ingenio et passim. Nam, quamvis non nulli id post longam disquisitionem et errores assequuntur, ut sciant, quid esset hominibus bonum, tamen ea scientia, ut docet S. Thomas (1 p., q. 1, art. 1), insufficiens est ad hominis vitam regendam. Primum, quia pauci illam tenent. Deinde, quia post multum temporis ad eam pervenunt. Tandem, quia parum firmum assensum habent, erroribus et opinioribus permixtum. Ex quo efficitur, ut etiam ad haec ipsa probe tenenda, doctrina supernaturalis sit necessaria. Idque ipsum ex hac oratione atque verbis efficere vult Salomon, et nobis persuadere, quando ipsi per nos, quid nobis expediatur quidque secus, cognoscere non valemus, ut doceri nos a Deo permittamus, eique docenti fidem nostram adjungamus. Quo, sicuti dixi, praemunit viam suac futurae orationi, et ad eam attentum atque benevolum reddit auditorem. Sed quaenam ea oratio est?

2.—*Melius est nomen bonum, quam unguenta pretiosa.*

Nomen, pro fama et opinione aut existimatione, quae de aliquo habetur, accipitur et ab Hebreis et a Latinis. Unguenta Latini et Hebrei oleum vocant, quod nos *aguas olorosas*, quoque Horatius (lib. I, od. V) vocavit liquidos odores. Confer, autem, nomen bonum cum unguento bono, estque in verbis hebreis elegans adnominatio. Nam nomen Hebreis est *Sem*, et unguentum vocatur ab illis *Semen*. Facit, autem, ab hac re initium docendi convenientissima ratione. Nam, quoniam omnis error humanae vitae a sensibus ortum habuit, et quoniam homines ex eo in pravas et vanas opiniones de vero bono inciderunt, prave de natura summi boni judicarunt, quod sensus duces sequuntur, quae sensibus jueunda videntur, ea pro veris bonis sint ampliexi; idcirco oportuit, ut eos statim quam longissime a sensibus et eorum iudicio abstraheret, id est, assuferet sensuum iudicium non sequi, et ea pro bonis habere, quorum corpus aut nullum aut tristem sensum percipit. Itaque, inquit: **MELIUS EST NOMEN BONUM QUAM UNGUENTA PRETIOSA.** Unguenta pretiosa sensus percipit, eisque jumenta afficitur, at nominis et famae nihil percipit sensus. Itaque Salomon, quoniam omnis error a sensibus manat, ideo cum quid pro vero tenendum sit tradere incipit, abducere homines a iudicio sensuum conatur, quam longissime potest. Et, quidem, in eo omnis philosophica exercitatio potissimum consistit, ut humanus animus a commerce sensuum abstrahatur. Ex quo Socrates dicebat, Philosophiam nihil aliud esse, quam mortis meditationem; quod sicut in morte animus a corpore separatur, sic qui veri atque boni verae cognitionem atque usum habere cupiunt, corporis atque sensuum iudicia sequi non debere. *Cogitationes*, enim, ut dicitur (Sap., IX), *mortalium timidae et incertae providentiae nostrae: corpus enim, quod corrumpi-*

tur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Ergo nomen bonum unguento odorato anteponit, id est, docet, ut in judicio bonorum atque malorum nullam fidem adjungamus sensibus nostris, neque quod aliqua res jucunda voluptate sensus perfundat, idcirco eam pro bona habeamus. MELIUS EST NOMEN BONUM, QUAM UNGUENTA PRETIOSA.—Nomen bonum etiam alibi in Sacris Litteris commendatur, ut in Ecclesiastico (xli): *Curam habe de bono nomine, et in Proverbis (xxii): Melius est nonen bonum, quam dicitiae multae.* Commendatur, autem, propter tria. Primum, a causa, a qua ortum habet. Nam bonum nomen quis non assequetur, nisi ipse sit bonus et studiosus. Nam sicut umbra corpus sequitur, ita virtutem honos. Sic, enim, Cicero (in III Tuscul): «Gloria est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene judicantium de excellenti virtute» et (I Tuscul): «Gloria virtutem necessario sequitur.» Itaque, qui simulatione et hypocrisi, aut largitione, aut ambiendo popularem gratiam, seque ipsum commendando, bonum sibi nomen parare studet, ut ejus assequi interdum umbram aliquam videatur; tamen, veram et solidam gloriam nunquam assequetur. Itaque, preiosa res est bonum nomen, quia, nisi qui justus est, id non habet. Secundo, quia deterret homines a peccando; nam qui studet bono nomini, sollicite caveat, ne committat aliquid, ex quo bona sua existimatio atque fama desperdatur. Demum, quia alios ad similiter juste operandum allicit et invitat; et in hoc comparatur unguento. Quia sicut id odorem ex se emitit, quo et eos, qui procul absunt, oblectat; sic bona aliorum fama, late per aures multorum sparsi, optimi exempli quasi odore quadam, cunctos ad similem sibi famam recte facitis comparandam, invitat. MELIUS EST NOMEN BONUM, QUAM UNGUENTA PRETIOSA; id est, melior est justitia atque virtus, quam voluptas aut vita voluptuaria: ut virtus ab effectu significetur per nomen bonum, est enim virtutis effectus bonum nomen; voluptas,

autem, aut vita voluptaria declaretur ab efficientibus ipsam, id est, per unguenta odorata. Nam, per syncedochem, nomine unguenti omnia efficientia voluptatem significantur, ut recte adnotavit Olympiodorus. Sed pergit:

ET DIES MORTIS DIE NATIVITATIS. Repetendum a communi ex superioribus: Et MELIOR EST DIES MORTIS DIE NATIVITATIS. Quamquam hoc nonnulli cum superiori versiculo conjungunt, voluntate, similitudine subintellecta atque tacita, unum cum altero conferri isto modo: sicut nomen bonum melius est unguento bono, sic dies mortis praestat die nativitatis. Sed, sive separetur haec sententia a superiori, sive conjugatum cum illa, agit certe in ea Salomon, quod in superiori, scilicet, removet hominem a judicio sensuum, docetque quam falsa sint illorum iudicia. Nam sensibus, nihil est morte horribilis, nihil vita amabilis. At docet adeo ipsos suis in iudiciis falli, ut saepe dies mortis anteferendus sit nativitati. Similisque est haec docendi ratio ei, quam tenuit Christus in sermone, quem habuit cum discipulis suis in monte apud Matthaeum (v), ubi ea proposuit, et ad felicitatem et beatitudinem pertinere dixit, quae maxime aliena a sensibus sunt, ut: *Beati qui lugent, qui esurunt, qui persecutionem patiuntur.* ET DIES MORTIS DIE NATIVITATIS.—De mortis bono copiose Cicero in I. Tusculana, estque haec sententia Salomonis persimilis illi, quam ex Euripide ipse citat, ubi, pluribus verbis, Euripides dicit hoc ipsum, quod Salomon. Suntque plures causae, quare dies mortis in universum praeferendus sit nativitati. Prima: quia in nativitate nascimur ad varios labores, juxta illud Job: *Homo natus ad laborem, sicut avis ad volatum;* in morte, vero, quiescimus. Altera, quia haec vita peccatorum periculis exposita est; mortuus autem peccare desinit, ut inquit Paulus (Rom. vi): *Qui mortuus est, justificatus est a peccatis,* id est, a peccandi periculo et casu liber efficitur. Postrema: nativitas animam gravat corpore; mors eo onere

ipsam levat, quod optabat Paulus (*Rom.*, vii): *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus!* Sed quamvis haec universo vera sint, tamen proprie haec sententia intelligi debet de morte justorum et bonorum: ea, enim, est pretiosa, et huic vita anteferenda; tunc, enim, nascuntur in novam vitam. Itaque, hanc sententiam exponit Chaldaeus Paraphastes, dicens: **MELIOR EST DIES, QUO JACEBIT VIR, ET EMITTETUR IN DOMUM SEPULCRI CUM NOMINE BONO ATQUE JUSTITIA, QUAM DIES, QUO CREATUS EST IMPROBUS IN MUNDO.** Subdit:

3.—Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii. In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, et vivens homo cogitat quid futurum illi.

Et hoc similiter a judicio sensum valde abhorret; est, tamen, longe verissimum. Domum luctus vocat, ubi lugatur ob id, quod quis e vita excesserit. Et addit causam suae sententiae: in illa, enim, finis cunctorum admonetur hominum, id est, quia ea res admonet homines humanae fragilitatis et vanitatis studiorum nostrorum, efficitque modestos ipsos; convivii autem laetitia, contra, intemperantes et in futurum minus providentes reddit. Sunt etiam aliae causae, quae et obviae sunt, et a multis multis in locis traduntur. Subjungit:

4.—Melior est ira risu: quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis.

Verbum, quod hebraice ponitur pro eo, quod *ira* possuit interpres, cum passive sumitur, significat moestitiam, moerorem, indignationem, atque etiam iram. Potestque haec sententia dupliciter intelligi. Vel quod melius sit, quod ipse tristitia afficiaris, quam quod risu dissolvare. Vel quod sit melius, te aliis moestum et severum vultum,

quam ridentem, ostendere. Et utrovis modo, rectum habet sensum. Quamquam Chaldaica Paraphasis secundum sensum magis sequitur, et ad Deum referit, dicens: **MELIOR EST INDIGNATIO, QUA INDIGNABITUR DOMINUS ADVERSUS JUSTOS IN SAECULO HOC, QUAM RISUS, QUO ILLE DERIDET IMPIOS.** Sed, certe, etiam hoc ad homines relatum, verum est. Nam moestitudo, severitas, et in nobis et in aliis gigint cordatas, et graves, et sobrias cogitationes; risus, contra, leves, et stultas ac nonnunquam improbas. Ideoque, additur pro causa: **NAM PER TRISTITIAM VULTUS, CORRIGITUR ANIMUS DELINQUENTIS.** Scilicet, sive in nobis, cum nos ipsis severe arguimus, sive in aliis, cum non arrideamus ad ipsorum peccata. Quamquam hoc, hebraice, isto modo dicitur: **QUONIAM IN TRISTITIA FACIERUM JUCUNDUM ERIT COR,** id est, quin ex eo, et in se et in aliis, jucunditas efficietur. Vel, certe, quia hoc proprium bonorum est, ut quamvis specie tristes sint, maxima animi laetitia gaudeant, ut Christus apud Matthaeum (v): *Beati qui lugent, et Paulus: Quasi tristes, semper autem gaudentes.* Sequitur in eamdem sententiam:

5.—Cor sapientum ubi tristitia est, et cor stultorum ubi laetitia.

Cor, id est, affectus atque amor. Id est, sapientes amant severa atque gravia; stulti, laeta atque levia. In quo Salomon exsequitur institutum suum, quod erat avocare homines a judicio sensum, et ea bona esse docere, quae minime sensibus videbant bona esse. Estque hujus sententiae varia, sive ratio, sive expositio. Nam primo **COR SAPIENTUM esse dicitur UBI TRISTITIA et luctus est, quia sapiens, cum judicat de bonis atque malis defugientibus aut appetendis, non pendit res ex eo, quam sunt deletabiles, sed ex eo, quam sint utiles: contra, autem, stulti de rebus ex eo solum, quod apparent, id est, ex summa**

cute judicant. Secundo, cor sapientum ubi tristitia esse dicitur, quia sapientes qui sunt, sequuntur illud praeceptum Christi: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.* Odire autem est, honesta, quamvis laboriosa, sequi; turpia, quamvis dulcia, spernere; amante crucem ferre, id est, mortificationem Christi, juxta illud: *Qui vult venire post me, tollat cruem suam, et sequatur me.* Tertio id dicitur, quia sapiens ea amat, quibus admonetur suae fragilitatis, et ad modestiam inducitur, qualia sunt, quae tristia sunt, non quibus ad levitatem mutatur, qualia sunt laeta. Quarto, posset et hoc exponi, ut nonnullis videtur, etiam isto modo: Cor sapientis ubi tristitia, id est, etiam in rebus tristibus et adversis sapientes firmi atque fortes perseverant, vim cordis sui ostendunt; at stulti, solum dum illis bene est, dumque arridet illis fortuna, animum virilem gerunt. Vel, ultimo, id sic interpretetur: COR SAPIENTUM UBI TRISTITIA, id est, sapientes et boni de aliorum malis et miseriis dolent, et miserentur, et alios sublevare curant, caue de causa et curas suscipiunt, et labores subeunt; at cor stultorum ubi laetitia, id est, eos sequuntur, eisque adhaerescunt solum, qui laeti sunt, id est, quibus secundae res pro voto succedunt. Ita exponit Chaldaica Paraphrasis. Sequitur:

6.— Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulazione decipi.

Nihil suavius sensibus, adulatorum voculis atque laude. Sed docet Salomon illos falli, sicuti et in cacteris rebus; quare illis fidendum non esse. Falli, autem, quoniam adulatio comes est error atque deceptio, et ea quae ex deceptione sequi mala possunt. Objurgatoris, autem, effectus est correctio, ex qua salus animi oritur. Sed haec valde significanter habentur in hebreo, verbum si pro verbo reddantur. Nam hebraice sic: MELIUS AUDIRE INCREPATIO-

NEM SAPIENTIS, QUAM VIR AUDIENS CANTICUM STULTORUM. Simile huic est illud Esiae: *Qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt.* Et in Proverbiis (XXVII): *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis.* Et in Psalmo (CXL): *Corripiat me justus in misericordia; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* De adulazione et de discriminine adulatoris et amici Plutarchus copiose in libello, cui ex eo ipso titulum fecit. Sed pergit:

7.— Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti.

Dixerat stultos amare lacta, et indulgere risui; id quam verum sit, similitudine ab spinis ardentibus amplificat. Dicit, enim, illos tam cupidos ridendi esse, ut cum rident, eum sonum edant, quem spinae cum ardent; crepant, enim, multum, maximumque edunt sonum. Sonum, autem, edero in ridendo ejus est, qui nimium nimisque libenter ridet, quique se risu totum dat. SICUT SONITUS SPINARUM ARDENTIUM SUB OLLA, SIC RISUS STULTI.—Stulti risus pro iis, quibus stulti, id est, peccatores in tota vita gaudere possunt, quae risus vocantur, quia nihil, nisi quae sensu delectabilis sunt, sequuntur. Ea, autem, rectissime comparantur spinis ardentibus. Nam illae cum ardent, et crepitu et specie flammae, quam excitant, magni ignis speciem praeserunt; re autem ipsa, levissimum ignem concipiunt, et ad haec perparum durat. Sic, peccatoris vita speciem habet amplam, re ipsis infirma est, et ejus felicitas citissime extinguitur. Sed videamus, quod sequitur: **SED ET HOC VANITAS.**—Pronomen *hoc* non demonstrat id, quod proxime antecessit, scilicet, stulti risum, quem dixerat similem esse spinis ardentibus; sed id, quod paulo ante dixerat: **MELIUS EST A SAPIENTE CORRIPERE.** Nam, quamvis honestum sit, et interdum necessarium alios corripare, et verbis et severitate vultus, tamen ex eo interdum non parum molestiae in corripientem redunt. Veritas, enim,

odium parit. Itaque, qui non ad gratiam loquitur, ut adulatorum, sed severe cuncta dicunt et agunt, ii odii mulorum sunt expositi. Dicit, ergo, in hoc officio, quamvis honesto, tamen inesse vanitatis nonnihil; id est, ex eo labores saepe et molestias nasci et spes frustrari atque cadere. Et ideo consentanea adjecit:

8.—Calumnia conturbat sapientem, et perdit robur cordis ejus.

Nam, inquit, inest tamen id laboris et incommodi in eo, quod sapiens et justus vir alias vere et ingenuo objudget, quod ex eo in eorum odio saepe incurrit; ex odio, autem, nascitur nocendi studium. Itaque, saepe accedit, ut qui reprehensi sunt, eis, qui se objurgant, necent aut aliud quodpiam malum moliantur, ut illi, qui (*Sapien.*, II) dicunt: *Circumveniamus justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et impropperat nobis peccata legis.* Igitur sapiens, cum alios objugat, illorum in se odio provocat. Ipsi, porro, dum monitorem odio prosequuntur, crimen aliquod illi calumnioso impingunt. Ea, autem, calumnia ejusmodi interdum est tam gravis, ut ipsum vehementer conturbet, aut, ut in hebreao dicitur, ad insaniam redigat. **ET PERDET ROBUR CORDIS EJUS.** — Pro robore Septuaginta posuerunt εὐελεῖν, id est, generositatem, significantes sapientes, cum se vident oppugnari et calumniis atque malis subjici ob id, quod vere et ingenuo sunt locuti, timidos de cætero offlci et metu contrahi. Sed adverti debet, hoc loco hebraica nonnihil a nostra editione differre videri; nam sic: *QUONIAM CALUMNIA AUT SYCOPANTIA INSANIRE FACIT SAPIENTEM, ET PERDIDIT COR DONUM,* quo videtur significari cor etiam sapientis muneribus excæcari, ut in Deuteronomio (xvi) dicitur: *Munera excaecant oculos sapientum.* Quae tametsi alium sensum praferant diversum ab eo, quem expressit Vulgata, tamen accipi possunt etiam in eo sensu, quem ipsa posuit, quemadmodum acco-

pit et expressit Chaldaeus Paraphrastes, dicens: **VIOLENIA DECIPIET SAPIENTEM, ET PERDET PER ELOQUIA MALA SAPIENTIAM CORDIS, QUAE DATA FUERAT EI DONO COELITUS.** Unde id, quod diximus ex hebreao: **PERDIDIT COR DONUM,** verti etiam potest: **PERDIDIT CORDIS DONUM,** id est, robur, et ingenuitatem, et generositatem, quomodo nostra editio et Septuaginta verierunt. Subdit porro:

9.—Melior est finis orationis, quam principium.

Melior est patiens arrogante.

Armat atque praemunit sapientem contra calumnias aliorum: hoc est, quoniam dixerat justorum, qui libere alios argunt, eo quod arguunt, vitam expositam esse odii et calumniae, eisque calumniis patientiam et fortitudinem interdum superari; nunc adhortatur illos, ut forti et patienti animo ea ferant, dicens: **MELIOR EST FINIS ORATIONIS QUAM PRINCIPIUM. MELIOR EST PATIENTIS ARROGANTE.** *Oratio* hic sumitur pro negotio quocumque, hebraica phras, in qua verbum ei pro negotio et pro sermone ponitur. Nam hebreice est *Dabar*; et ita accipi deberi docet Chaldaica Paraphrasis. In quocumque autem negotio, aut etiam sermone, ex fine judicium fit potius quam ex principio. Nam, ut ille: «*Exitus acta probat.*» Dicit, ergo, quod sicut ad judicium faciendum de rebus potior ratio est habenda finis, quam principiū earum; ita, similiter, praferendus est patientis arroganti. Quasi ita dicat: Non est, cur sapiens et justus vir conturbari debeat aut de statu recto mentis suae dejici, si quando calumniosi agi contra se videat; neque debet primo ipso incursu graviter commoveri, sed patienter rei exitum expectare. Finis, enim, longe alius, longe diversus erit a principio. Ea, enim, gravis primo aspectu videntur; sed quoniam mendacio nituntur, evanescunt paulo post calumniam, et laetissima Victoria sequetur, et adversis secunda succedent. **Melior est, enim, finis oratio-**

nis, quam principium, et ut dicitur in psalmo: *Multae tribulationes justorum, et de omnibus liberabit eos Dominus.* Et, certe, non solum in hoc, sed etiam in omni alio offici genere, finem praestare initii, idque proprium esse virtutis. Nam initia virtutis asperiora, fines laetissimi: vita justi, hic dum vivitur, laboriosa, tandem exitu laetissime concluditur. Ex quo illud in libro Sapientiae (v): *Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.* Contra, malorum vita initio laeta, postremo tristis et acerba. **MELIOR EST,** igitur, ORATIONIS FINIS, QUAM PRINCIPIUM, ET PATIENS ARROGANTE. Pro paciente in hebreaco dicitur: *longus spiritu;* hispane: *hombre de espera,* id est, longanimis, qui patienter exitum rei expectat, neque commovetur statim, irritatur non facile. Pro arrogante legitur elatus aut altius spiritu; sic, enim, superbos et arrogantes appellant Hebraei. At per arrogantem significatur hic is, qui subito excandescit, qui est irritabilis, et, quavis remolesta objecta illi, statim ira movetur; qui opponitur longanimi. Significatur, autem, per arrogantem is, qui irritabilis et iracundus est, a causa. Nam ex arroganta et superbia id vitium nascitur, sicuti virtus huic opposita, scilicet, longanimitas, oritur ex modestia et animi submissione. Sequitur:

10.—Ne sis velox ad irascendum: quia ira in sinu stulti requiescit.

Etiam alia ratione persuadet sapienti, ut patientiam conservet, cum se videt propter officium calumnii aliorum obsideri, calumniis et odii corum quos corripiunt, ne commoveatur et perturbetur, sed ut patienter omnia perferat, quod irasci et excandescere stulti proprium sit; et ob id sapiente atque bono indignum. **N*E*, inquit, SIS VELOX AD IRASCENDUM,** id est, ne, quacumque re molesta

objecta, statim excandescas. Et addit causam: **QUIA IRA IN SINU STULTI REQUIESCIT,** id est, proprium stultorum vitium est. Sed quomodo ira nunc dicitur stultorum esse propria, de qua superius dixerat: **MELIOR EST IRA RISU?** Ad hoc, primo, dicitur, quod superius agebatur de ira externa, quae facie severa atque vultu ostenditur, quaeque proprie opponitur risui, quaeque praeferenda est risui, quia est effectrix gravitatis et modestiae, idque liquet ex eo, quod statim addidit: **QUIA PER TRISTITIAM VULTUS CORRIGITUR ANIMUS DELINQUENTIS.** Hie, vero, loquitur de ira interna, quae commovet et conturbat cor, quaeque vindicat sitit, et ob id est contra charitatem. Idque ita esse, liquet primo ex eo, quod dixit: **NE SIS VELOX.** Nam velocitas illa ab subitu animi motum pertinet; et apertius appetit ex eo, quod additur in hebreao, et Septuaginta etiam posuerunt: **NE SIS VELOX IN SPIRITU TUO AD IRASCENDUM;** tandem, ex eo, quod ultimo dicitur: **QUIA IRA IN SINU STULTI REQUIESCIT,** in sinu, id est, in animo. Agit, igitur, de interna excandescencia. Vel, secundo, responderi potest, superius nomine irae significari correptionem et objurgationem; hie, vero, impatientiam et iram, quae est passio. Ita Hieronymus, cum dicit: «*Ibi pro correptione in peccantibus et correptione in minores iram posuit; hie, vero, impatientiam refrænavit.*» Tertio, dici potest, non omnem iram etiam esse inutilem et vituperandam; sed quadam est utilis et honesta, ea, scilicet, quae contra vitia moderate suscipitur; de quo, fortasse, illud psalmi (iv): *Irascimini, et nolite peccare;* et ea probatur superius. Alia est vitiosa, quae eadem excandescencia nominatur, quaeque prouel differt ab insania; de qua Jacobus in sua canonica (1): *Ira Dei justitiam non operatur;* qua, qui sunt obnoxii, iracundi dicuntur. Nam aliud est fratum, aliud iracundum esse. Iratus est, qui in actu irascendi est, quamvis aliqui sit mitis et lenis; at iracundus, qui virtus irae laborat, et quibuscumque rebus, etiam levissimis,

irritatur; et ad hunc proprie pertinet, quod hic dicitur. Nascitur, enim, ex mentis inopia; itaque, est stultorum proprium. Nam agi hic de iracundo liquet ex eo, quod in hebreao dicitur, et LXX expresserunt: *Ne festines in spiritu tuo ad irascendum.* His, enim, verbis proprie describitur is, qui iracundus est. Sed quod dicit: *Quia ira in sinu stulti requiescit,* in eo adverti debet maximam conjunctionem irae cum stultitia declarari, tum verbo quiescendi, tum vero in illo verbo: *In sinu.* Nam sinus in Sacris Litteris habet significationem familiaritatis, amoris, atque potestatis et habitus. Nam quod est valde familiare valdeque amicum, gratum et charum, dicitur esse in sinu, ut in *Deuteronomio* (c. XIII): *Aut uxor, quae cabat in sinu tuo;* et apud Esaiam (XL): *In sinu suo levabit foetas,* dicitur ad declarandum, quanta charitate Christus suos complectatur; et Joannis (I): *Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis.* Similiter, quod est maxime nobis intimum adhaeretque nobis, ac proinde plene est in nostra potestate, facultate atque usu, in sinu esse dicatur, ut in psalmo (LXXXVII): *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum,* id est, eam in illos calamitatem immittre, quam excutere non possint, quae illis intime adhaereat; et in illo Lucae (vi): *Mensuram confertam dabunt in sinum vestrum,* quo significatur praeium, quod iustis reddetur, illis adhaesurum, et ad intima animi illapsurum. Sic, ergo, cum dicit Salomon, quod ira requiescit *IN SINU STUTLI,* significat, primo, stultus esse familiare et usitatum irasci; secundo, esse illis gratum atque carum; tertio, habitu inhaerore illis id vitium, hoc est, non solum iratos esse, sed iracundos. Sequitur:

II.—*Ne dicas: Quid putas causa est, quod priora tempora meliora fuerunt, quam nunc sunt? Stulta est, enim, hujuscemodi interrogatio.*

Qui in malis et rebus adversis versantur, odia multorum in se insurgentium experiuntur, solent sua tempora damnare, et praeterita meliora fuisse dicere. Ergo, quoniam sapientem calumniis oppressum ad patientiam adhortatur, et qui malis opprimuntur hoc dicere et cogitare solent, illos nunc admonet, ne in mentem aut animum inducent suum talia cogitare atque dicere, quoniam stulta est talis cogitatio. Est, enim, stultum vita hominum in tempus referre; aut non videre, praeterita, quia ea non videmus aut experti sumus, idcirco nobis meliora videri, quam praesentia. Itaque, monet homines, ut cum in rebus adversis versantur, non temporis, sed vel suis vel aliorum vitiis ea mala, quibus prementur, depudent. Quale est quod Eliphas dicebat apud Job (c. v): *Nihil in terra sine causa fiet, et de humo non egreditur dolor.* Homo nascitur ad laborem, sicut avis ad volatum. Quasi dicat: mala quae te perimunt, neque in errore fortunae tribuas, neque in fati aut temporis necessitatem. Nam *ab humo non egreditur dolor;* id est, terra (quo nomine, quidquid ad naturam rerum pertinet, intellexit); itaque, terra atque natura non germinant malum, vel poenae, vel culpae; homines ipsi sunt, qui sibi suis factis utrumque asciscunt, qui, quod male vivunt, in mala tali vita digna incident. At dicet aliquis, negari non posse alia tempora aliis esse deteriora, vitiosioresque homines uno tempore exitisse, quam alio. Nam tempore diluvii, ut Scriptura testatur, *omnis caro corruperat viam suam;* et homines sui saeculi, *pessimos Christus saepe vocat;* et (II ad Timoth. III) *novissimis temporibus* dicit Paulus, *quod instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes;* et Christus

de codem ultimo tempore, apud Matthaeum (xxiv) dicit: *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum; et alibi: Putaene, filius hominis veniens inveniet fidem in terra.* Et quod attinet ad mala poenae, de codem tempore apud Matthaeum, ibidem, dicitur: *Ei erit tribulatio, qualis ante id tempus non fuit neque postea futura est.* Sunt, igitur, quaedam saecula atque tempora culpae secunda, ut Lyricus dicebat. Ad hoc, dicendum est, non negare Salomonem, quin virtus et mala hominum alio tempore, magis quam alio, pullulent et succrescant, sed docere duo: primum, nullum tempus fuisse, quod virtus vacaret, in quo non aliis opprimerent atque subjicerent; secundo, id malum non temporis esse, sed a virtutis hominum proficisci, quare stulte queri de tempore et hominum culpam in tempora derivare. Sed pergit:

I2.—Utilior est sapientia cum divitiis, et magis prodest videntibus solem.

PRO DIVITIIS in hebraeo est: CUM HAEREDITATE, et ita Paraphrastes Chaldaeus; Septuaginta, autem, verterunt: CUM DISTRIBUTIONE; ex quo, varia hujus loci explanatio nostra est. Nam distributionem quidam referunt, ut Olympiodorus, ad eloquendi facultatem; quasi dixerit Salomon bonam esse sapientiam, quae ad alios se docendo diffundit, juxta illud: *Thesaurus, musica et sapientia abscondita quid prodest?* Itaque, quod posuit Vulgata: CUM DIVITIIS, intelligent cum divitiis eloqui et facundiae. Sed fere omnes alii expositores proprio accipiunt divitiis; quorum sententiae suffragatur, quod sequitur: *SIC PROTEGIT SAPIENTIA, SIC PROTEGIT PECUNIA.* Quasi Salomon hoc loco sapientiam cum divitiis conjunctam laudet, atque praefera soli et nuda sapientiae, quomodo Aristoteles in *Ethicorum* cum sapientia et virtute opes conjungit, et eis vitam beatam compleri dixit. Sed si hoc melius est, quomodo

Christus (Matth. xix) dixit: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes, et sequere me?* Et, certe, neque satis appetat, qui sit verus hujus loci sensus, neque quomodo haec cum superioribus conjugantur. Divus Hieronymus et Lyranus simpliciter haec, et ut sonant, interpretantur. Inquit, enim, (Div. Hieronymus): «Alii indigent sapientia, alii opibus: qui sapiens est et non dives, potest quidem docere quod bonum est; sed non potest interdum praestare, quod petitur.» Sed huic sententiae videtur obstat, quod statim dixi. Nam, quamvis Aristoteles censuit divitias pertinere ad perfectionem beatae vitae; tamen Christus, contra, docuit esse impedimento et obstatum perfectioni; quin et ipse Aristoteles fatetur, in paupertate et rebus adversis tolerandis lumen virtutis, quae potissimum beatam vitam efficit, splendescere et augeri. Nisi forte quis dicat, sapientiam cum divitiis conjunctam hic praeferrri sapientiam soli, non in ordine ad eum, qui possidet, sed in ordine ad eos, cum quibus agit. Nam, certe, illis magis proderit, si sapiens et dives sit, quam si solus sapiens; sic, enim, juvabit illos et re et consilio. Et, certe, ad hunc sensum respsisse videtur divus Hieronymus, cum dixit: «Si sapiens non sit dives, non potest interdum praestare quod petitur», id est, minus potest inopes et indigentes juvare eos, qui ipsius opem implorant. Et Glossa interlinearis ad hanc expositionem alludere videtur; nam dicit: **UTILIOR EST SAPIENTIA CUM DIVITIIS, QUAM SOLA: BONUM EST, ENIM, INDIGENTI NECES-SARIA TRIBUERE; SED MELIUS EST UTRUMQUE;** et LXX., qui verterunt: **CUM DISTRIBUTIONE,** quae ad alios referunt. Potest, etiam, ista expositio confirmari ex verbis nostrae editionis: primo, ex eo, quod dicit: **UTILIOR EST SAPIENTIA;** non, enim, dixit: **MELIOR,** sed **UTILIOR,** scilicet, respectu aliorum. Secundo et apertius, ex eo, quod additur: **ET MAGIS PRODEST VIDENTIBUS SOLEM,** in ordine ad alios ostendit se esse loquutum. Sed si hoc ita est, quomodo hic sensus cum superioribus cohacreat, aut ex illis ducatur? Nam

in superioribus, ut visum est, ad tolerantiam malorum sapientem adhortabatur. Alii ita exponunt, ut non absolute praferatur sapientia CUM DIVITIIS soli sapientiae, sed in ordine ad hujus vitae usum, et ad pericula et mala quae in hac vita incidunt vitanda, idque significatum esse a Salomone, cum dixit: ET MAGIS PRODEST VIDENTIBUS SOLEM, id est, tempore hujus vitae, quo solem spectamus. Nam ut additur statim: ET SAPIENTIA PROTEGET, id est, openfert in multis periculis, et pecunia in nonnullis. Alii fortasse dicent, in hebraeo non fieri comparationem, sed simpliciter dici: BONA EST SAPIENTIA CUM DIVITIIS, aut HAEREDITATE, ET MAGIS VIDENTIBUS SOLEM, id est, et potissimum viventibus in hac vita, et ita LXX verterunt: BONUM, SAPIENTIA. Neque negari potest id bonum et conducens in hac vita esse. Nam sapiens si egebit, frigebit. Sed, tamen, et in hac et in superiori expositione est idem inconveniens, quod eas sententias afferunt, quae cum superioribus recte conjugi nequeunt, a proposito et instituto sermone prorsus abhorrentes et alienas.

Quare tres reliquae expositiones sunt, quae hoc inconvenientia carent, quarum sententiae ex superioribus duci videntur; quas ponemus, ut quisque eam, quam magis probaverit, sequatur. Prima colligitur ex Chaldaico Paraphrase, qui haec verba ita exponit, ut non conferat divitias et sapientiam cum sola sapientia, sed utrumque cum mansuetudine animi et patientia in adversis. Nam sic ista verit: BONA EST SAPIENTIA LEGIS CUM HAEREDITATE, SED LONGE MELIOR EST, UT SIT VIR IN MANSUETUDINE CUM VIRIS HABITATORIBUS TERRAE, QUI VIDERUNT BONUM ET MALUM SUB SOLE IN SAECULO HOC. Itaque, si istorum verborum sensus est, quem explicat Chaldaica Paraphrasis, perseverat adhuc Salomon in adhortando ad tolerantiam sapientem; idque facit, cum mansuetudinem ita laudat, ut et doctrinam et divitias anteferendam putet. Sed hic sensus cum his, quae sequuntur, nescio utrum satis cohaereat. Alia exposi-

tio est Olympiodori et aliorum quorundam, qui verbum divitias aut haereditatem accipiunt translate pro vita aeterna, aut certe pro perseverantia. Nam haereditas absolute saepe ponitur pro vita aeterna, ut in illo (Act., xx): Qui potens est aedificare haereditatem in sanctis omnibus, et ad Galatas (iii): Nam si ex lege haereditas, et similiter ad Ephesios (i): Qui est pignus haereditatis nostrae. Et, similiter, quia quod haereditario jure obtinetur, a majoribus acceptum in successores transmittitur, idque jus firmum valde est, idcirco in arcano sermone id nomen ad significandum perseverantem usum aliquius rei et tamquam proprietatem potest transferri. Quod liquere potest ex illo Petri, (i, c. III): Quia in hoc vocati estis, ut benedictionem haereditate possideatis; haereditate, id est, perseverante et perpetuo proprietatis jure. Ergo juxta istam expositionem inquit Salomon: MELIOR EST, id est, optima res est (comparativum pro superlativo), SAPIENTIA CUM DIVITIIS aut HAEREDITATE, id est, perseverans justitia atque virtus. Nam sapientia pro virtute et cultu justitiae ponitur in Sacris Litteris. Igitur, melius est justitia, etiam in rebus adversis, et cum tentatur atque quatitur adversorum et temptationum procellis, perseverans firma atque constans; ET MAGIS PRODEST VIDENTIBUS SOLEM, id est, utilissima est, inter omnes res, viventibus. Aut, ut alii exponunt, videntes solem sunt, qui vitam jucunde ducunt, quibus res sunt secundae. Quae, tamen, vivendi ratio minus prodesse homini dicuntur, quam ea, quae adversa patienter et sapienter tolerat. Atque hic sensus perspicue cum superioribus cohaeret. Tertia exposito alio itinere, longe diverso, ad horum verborum sensum pervenire contendit. Nam qui eam inducunt, dicunt esse a communi repetendum hoc loco ex superiori versu verbum illud: NE DICAS. Nam affirmant, Salomonem, qui justum in malis positum adhortabatur ad patientiam, quae contra ab hujusmodi dici soleant et possint, rejicare et refutare. Itaque, sicut superiori versu

rejecit quod qui adversa patiuntur, sua vituperando tempora, dicere solent; sic isto versu rejicere illud, quod idem laudare solent vitam copiosam et opulentam, quod ea aduersus pericula et mala muniti videantur; id refellit et rejicit, dicens: **NE DICAS: UTILIOR EST SAPIENTIA CUM DIVITIIS, ET MAGIS PRODEST VIDENTIBUS SOLEM,** id est: Ne existimes, divitiae si tibi ad virtutem additae essent, futurum, ut non occurrerent in te ista, quibus vexaris, mala. Et consentanea ad hunc sensum etiam exponunt quod sequitur:

13.—Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia. Hoc autem plus habet eruditio et sapientia, quod vitam tribuit possessori suo.

Id est: Neque etiam dicas: **SICUT PROTEGIT SAPIENTIA, SIC PROTEGIT PECUNIA. SICUT PROTEGIT.** —Hebraice, ad verbum: QUONIAM IN UMBRA SAPIENTIAE, IN UMBRA PECUNIAE. Umbra, autem, proprietate sermonis hebraici pro protectione saepe ponitur, juxta illud psalmi (xvi): *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Itaque, recte et ad sensum vertit noster interpres. Subdit:

14.—Considera opera Dei, quod nemo potest corriger, quem ille despicerit.

Hunc locum quidam intelligunt de vitiis naturae; alii de morum vitiis. Itaque, alii dicunt Salomonem dicere, eum, qui cum aliquo naturae vizio natus sit, ut qui, v. g., caecus aut claudus editur in lucem, corrigi non posse. Alii, vero, dicunt vitia animi atque peccata, nulla nostra industria, nisi Deus sua gratia nos adjuverit, posse superari atque deleri. Et, quidem, priorem sententiam videtur sequitus Paraphrastes Chaldaicus, qui hunc locum ita vertit: **CONSIDERA OPUS DEI ET FORTITUDINEM EJUS, QUI**

FECIT CAECUM ET CLAUDUM, UT SINT MIRABILIA IN SAECULO; ETENIM QUIS EST, QUI POSSIT DIRIGERE UNUM EX ILLIS? Neque ab hac interpretatione videntur abhorrire Septuaginta, qui et hunc locum ita verterunt: **QUONIAM QVIS POTERIT ORNARE, QUEM DEUS DEPRAVAVERIT, AUT PRAVUM FECERIT?** Deus, enim, vitiis naturae pravos homines nonnumquam officit, sed vitiis morum numquam. Et Olympiodorus hanc sententiam et expositionem sequitur. Postriorem interpretationem ponit Vatabus, et D. Hieronymus utramque videtur sequi; et, certe, utraque et veram sententiam continet, et ad utramque verba hebraica sunt ambiguia, quamquam vis nostrae versionis magis secundam insinuare videatur. Utraque, tamen, cum superioribus recte cohaeret. Nam si de vitiis naturae loquitur, his verbis adhortatur etiam Salomon sapientem ad patienter mala sustinenda, consideratione ejus rei, quod multi maximis naturae vitiis atque defectibus natura subjecti nascantur, quibus tamen mederi nullo modo possint. Ex quo aequum esse, ut ipse sua mala levius ferat, quae et in melius verti possunt; et communis hominum more id solet in consolacionem dici. Sin, autem, loquitur de vitiis animi atque peccatis, etiam efficacissime adhortatur ad patientiam et malorum tolerationem, quod his emendare et corrigerem solent Deus animi vicia, quorum ea diritas est, ut nisi a Deo deleanor, nulla humana ope corrigi possint. Quasi ita dicat: Ut levius mala et adversa perferas, etiam illud considera, quod quem Deus despexit, corrigi et ad sanitatem revocari non potest. Despicit autem eum, quem suae libidini obsecundare relinquit, neque fraenum timoris per malorum et aduersorum illationem injicit illi. Nam, ut dicitur in Ecclesiastico (II), *omnem filium, quem diligit, castigat* (1). Subjicit porro:

(1) Ita in codice D; sed textus quoad verba invenietur in epistola ad Hebreos (xii, 6).

15.—In die bona fruere bonis, et malam diem praecave. Sicut enim hanc, sic et illam fecit Deus, ut non inveniat homo contra eum justas querimonias.

Aduo insistit in adhortando ad patientiam eum, qui adversis premitur, adhibetque ad id aliam rationem et media hominum consuetudine sumptam, ut scilicet mala, quae tolerat, cum bonis, quibus aliquando affectus est, compenset; idque cogitet, utrumque, et DIEM MALAM, id est, tempus asperum, et DIEM BONAM a Deo nobis immitti nostrae salutis causa. Et si bona ab illo laetanter accepimus etiam, quae idem nobis infert, mala patienter ferre debere. Etenim, et hoc ratione sanctus Job (c. II) se ad patientiam comparabat, dicens: *Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non substineamus? Dominus dedit, Dominus abs-tulit: sit nomen Domini benedictum* (1). IN DIE BONA, id est, quando tibi cuncta felicitas et ex animi sententia eveniunt, FRUERE BONO; hebraice: STO IN BONO, id est, gaude, et quae tibi a Deo afferuntur, grate et cum gratiarum actione accipe. ET DIEM MALAM PRAECAVE; hebraice: ET DIEM MALAM VIDE, id est, sic gaude, secunda fortuna cum arriserit, ut non dimoyeas oculos et cogitationes ab adversa, id est, ut consideres cito mutari in deteriori ea bona posse. Cui simile est illud praeceptum, quod habetur in Ecclesiastico: *In die honorum, ne immemor sis malorum.* Nam haec prae meditatione atque prae visione, non solum valet ad modeste agendum et vitandam insolentiam in secunda fortuna; sed etiam ad patientiam retinendam, cum succeedit adversa. Minus, enim, *jacula feriunt, quae praevidentur.* Itaque, et ille apud Terentium persapienter dicebat: «Quamobrem omnes, cum secundae res sunt maxime, tunc

(1) Postremum hoc: *Dominus dedit etc.* ad vers. 21 capituli pertinet.

maxime—meditari secum oportet, quo pacto adversam aerumnam ferant.—Pericla, damnata, exilia, peregre rediens, semper cogitet:—aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiae (1).» Nam, ut inquit Cicero, «omnia quae mala putantur, improvvisa sunt graviora.» Itaque, ad mala, cum advenerint, fortiter preferenda, praevidere illa ante et ad ea animum praeparare oportet. Quia de praecautione Salomon hic agit; de qua plura Cicero in III *Tusculana*. SICUT, ENIM, HANC, SIC ILLAM FECIT DEUS.—Multae in his verbis latent rationes, quae ad patienter agendum confirmant. Nam, primo, si utraque fortuna est a Deo, omnino eveniet, quod a Deo fit, infestum fieri a nobis non posse. Ergo patienter feramus decet, quod omnino perferendum est. Secundo, ab honesto. Neque, enim, decens est, ut qui tot beneficia quotidie a Deo accepimus, si quid ab illo nobis inferatur molesti, ipsum ingrate incusemus. Tertio, ab utili. Nam si a Deo est adversa fortuna, perspicuum est, utilitas et salutis nostras causa esse, cuiusille semper est cupidissimum, nec sine iudicio magno fieri. Itaque, in hebreo pro Deo *Hebdom* habetur, id est, *Judices. UT NON INVENIAT HOMO CONTRA EUM JUSTAS QUERRIMONIAS.*—Hebraice: SUPER VERBUM, QUOD NON INVENIAT HOMO POST IPSUM QUIDQUAM, id est, idcirco utramque fortunam infert Deus, et secundis adversa commutat, et mala bonis temperat, ut ratio suae justitiae et providentiae a culpa et reprehensione vacet. Nam ex eo fit, ut nemo de Deo jure queri possit. Nec, enim, ab illo perendum est, ut nostrae libidini et cupiditatibus obsequatur, qui ipsi ejus rectissimae voluntati tam saepe et tam multis resistimus. Quidam haec ultima verba sic exponunt: Deus fecit, ut alterna mala bonis succederent, ut homo videat nihil esse stabile,

(1) Ita haec, in versus divisa, scribunt PP. Matritenses, uti in Trentio (*Phorm.*, act. II, scena I). At in codice D soluta oratione, sine distinctione versorum, leguntur.

et cui tuto niti possit. Chaldaicus, vero, Paraphrastes sic: DEUS MITTIT NON SOLUM BONA, SED MALA ET ADVERSA HOMINIBUS IN HAC VITA, UT HIC PURGATUS, NON INVENIAT HOMO POST SE QUIDQUAM MALI, SCILICET, IN FUTURA VITA. Potest, etiam, ex his verbis alius sensus eliciri, quoniam hebraea ad plures sensus sunt ambigua, is, scilicet: IN DIE BONA FRUERE BONIS, id est, dum adest facultas bene operandi, bene operare, aut esto in bono; ET IN DIE MALA, tempore adverso, VIDE, id est, videbis, hoc est, gaudebis atque laetaberis. Nam videre pro gaudere atque laetari ponit solet in his Litteris, ut in illo psalmi (xxxvi): *Cum perierint peccatores videbis*, id est, gaudebis ipse. Nam, certe, ita evenit, ut boni atque justi in tempore malo, in mediis malis, liberati a Deo, gaudeant, ut dicitur in psalmo (xl): *In die mala liberabit eum Dominus*, et in alio (Ps. cxi): *In memoria aeterna erit justus: ab auditione mala non timebit*, et in Job (cap. v) multa in eam sententiam dicuntur. Sequitur:

16.—Haec quoque vidi in die vanitatis meae: Justus perit in justitia sua, et impius multo vivit tempore in malitia sua.

Occupat responsonem, quod tacitis allorum cogitationibus videbat ipsi posse objici, non videri acquum, ut justi et boni qui sunt, aut calumniis allorum aut rebus adversis premantur; dicitque, justos et bonos, cum in malis sunt, quod se justos et innocentes esse videant, non ex eo graviter aut impatiens ferre mala debere. Nam neque bona hujus vitae praemia esse justitiae; saepe, enim, accidere, ut mali et injusti diutissime vita et fortuna utantur: neque, contra, mala hujus vitae semper in poenam dari; nam justos saepe cito extingui, neque solum extingui cito, sed ob id ipsum, quod justi sint, malis atque morbis subjici. Quae dicens, revellit opinionem eorum, qui putant mala et bona hujus vitae pro meritis eujusque dari deberi. In quo errore

amici Job versati sunt. Nam ex eo errore et persuasione impatiens sequi solet, et adversus Deum expostulatio, ut appareat in Davide (Ps. lxxii): *Mei autem pene moti sunt pedes: pene effusi sunt gressus mei. Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns, et similiter Habacuc* (1) *Quare via impiorum prosperatur* (1)? Hoc QUOQUE VIDI IN DIES VANITATIS MEAE. — Hebraico: OMNIA VIDI IN DIES VANITATIS MEAE, id est, ne spes, quod justo vivas, fore, ut in te non incurvant mala, aut quod justus sis atque innocens, graviter feras, quod vexere malis. Nam certe omnia, id est, hoc et illud, et ut noster verit, HOC QUOQUE VIDI IN DIES VANITATIS MEAE, id est, in hoc brevi curriculo vitae meae, et quod justus ob id, quod justus sit, pereat, et quod nequam longo vivat tempore; ex quo fit consequens, mala aut bona hujus vitae non despiciunt aut distribui hominibus pro ipsorum meritis. Et, certe, ita accidere saepe videmus, potestque id exemplis ex Scriptura confirmari. Sic Genesis IV, Abel justus cito extinctus est, et Cain parricida in longum vitam produxit. Similiter Enoch, vir justissimus, non attigit quadragesimum annum, id est, pro sui saeculi spatio vivendi parum vixit; cum ali ejus saeculi homines ad nongentesimum pervenerint. Manasses, impissimus, quinquaginta quinque regnavit annos (IV, Reg., XXI); Ezechias, rex sanctus, ad triginta non pervenit. Quod si quis roget, quare id fiat, dici debet justos saepe cito extingui ob id, quod dicitur in libro Sapientiae (IV): *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne factio deciperet animam illius*. Contra, impios longius saepe producere vitam, quod Deus illos ad poenitentiam expectet, aut ut postea cum eis severius agat. Quam utramque causam exposuit D. Paulus, ad Romanos scribens (II): *An dicitas bonitatis ejus et patientiae et lon-*

(1) Sic in codice D; sed citata verba inveniuntur in Jeremia (xii, 1).